

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 193-203
Issue: 1 • June 2020 • 193-203

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Alanlardan Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler

Ayten, A. [ed.]. (2019). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Alanlardan Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler*. İstanbul: Dem Yayınları (288 s.)
Ayten, A. [ed.]. (2019). *Spiritual Counselling and Care: Research Findings and Evaluations from Different Fields*. İstanbul: Dem Publishing (288 p.)
ISBN: 978-605-4036-96-7

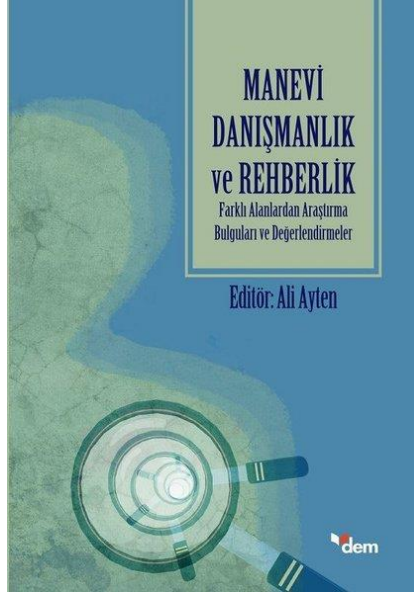
Yusuf Koç

Yüksek Lisans Öğrencisi
Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: yusuff1416@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0411-1149
Balıkesir / Türkiye

MSc Student
Balıkesir University
Institute of Social Sciences
E-mail: yusuff1416@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0411-1149
Balıkesir / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received 24 Nisan 2020 • 24 April 2020
Kabul Tarihi • Accepted 10 Haziran 2020 • 10 June 2020

1979 Konya doğumlu olan editör 2002 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirmiştir. Araştırma görevliliğine devam ettiği Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde “Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi” başlıklı çalışmasıyla yüksek lisansını, “Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü” teziyle de doktorasını tamamlamıştır. 2017 yılında Profesör ünvanı alan Ayten halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi “Din Psikolojisi” anabilim dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Birçok lisansüstü ve doktora öğrencisi yetiştiren ve yetiştirmeye devam eden Ayten’in eserleri şunlardır: Psikoloji ve Din, Din Psikolojisi, Empati ve Din, Popüler Dindarlık, Tanrıya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma, Erdeme Dönüş, Mutluluğun Peşinde, Din ve Sağlık.

Ali Ayten editörlüğünde, alanında uzman psikolog ve ilahiyatçılar tarafından kaleme alınan eserde, manevi danışmanlık ve rehberliğin çeşitli uygulama alanlarından teorik ve saha çalışmaları aktarılmıştır. Hasta ve yakınlarına, göçmen ve mültecilere, mahkûm ve yakınlarına, çocuklara uygulanabilecek manevi danışmanlık uygulamaları aktarılmış ve maneviyatın başa çıkmadaki rolü tartışılmıştır. Akademik camiaya hitap eden eser özellikle alandaki çalışma çeşitliliğin ortaya konulması, yeni gelişen manevi danışmanlık uygulama alanlarının tanınması ve tanıtılması açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Lisans ve lisansüstü öğrencilerin bilgi edinebileceği bir kaynak olduğu gibi dini ve maneviyatı terapi süreçlerinde kullanmaya sıcak bakan psikolog ve psikiyatristler

için de fikir vermeyi hedeflemektedir (Ayten, s. 13). Yedi bölümden oluşan kitap, Değerler Eğitimi Merkezi tarafından 2019 yılında birinci baskısıyla okuyucuların teveccühüne sunulmuştur.

Neslihan Yaman tarafından kaleme alınan “Terapötik Süreçte Maneviyat: Ruh Sağlığı Alanı Çalışanlarının Değerlendirmeleriyle Ülkemizden Örnekler” başlığını taşıyan birinci bölümde maneviyat kavramı ve terapötik süreçteki yeri ele alınarak ruh sağlığı çalışanlarının pratikte maneviyatı konumlandırma süreçleri tartışılmıştır. Öncelikle iç içe geçmiş olması nedeniyle anlamları ayrıştırılmakta zorlanılan maneviyat ve din kavramlarının farklılığına dikkat çeken yazar, maneviyatın herhangi bir dini kimlik olmadan da ifade edilebildiğini ve her bireyin kendi anlam dünyasını içeren maneviyatının birbirinden farklı olabileceğini belirtmiştir.

Terapi sürecinde danışmanların danışanlarının durumlarını geniş bir yelpazeden ele alabilecek donanımına sahip olması gerektiğini aktaran yazar, maneviyatın çok yönlü yapısının (inançlar, ritüeller vb.) göz ardı edilmesinin danışanın dönüşüm yolculuğuna zarar verebileceğini; aynı şekilde yalnızca maneviyata odaklanılması halinde ise farklı beklentileri olan danışanlar için yardım sürecinin çözümsüz olabileceğini belirtmiştir.

Çalışmanın alanyazın kısmından sonra ikinci bölümde ruh sağlığı çalışanlarıyla kartopu örneklem yöntemi üzerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Dini inançlarına bakılmaksızın gönüllü psikolog ve psikolojik danışmanların katılımıyla gerçekleşen çalışmada ruh sağlığı çalışanlarından maneviyat kavramını kendi bakış açılarıyla tanımlamaları istenmiş; terapötik süreçte maneviyatı kullanma durumları, bu anlamda yönelimlerinin ne olduğu, etik unsurların onları nasıl etkilediği ve maneviyata ne tür durumlarda yer verdikleri konularında görüşlerine başvurulmuştur. Terapötik süreçteki manevi temelli uygulamalarda kullanılan teknikler belirtilerek danışmanda olması gereken yetkinlikler ve maneviyatı terapiye dâhil edebilmede etkili olduğu düşünülen adımlar maddeler halinde açıklanmıştır.

Yazar elde edilen bulgular ışığında ruh sağlığı çalışanlarının dini kimliklerini terapötik sürece dâhil etmediklerini, danışanı merkeze almayı önceliklediklerini ve danışanın terapötik sürece taşıdığı konular üzerinden uygun görüldüğü takdirde fayda sağlanması amacıyla manevi inançların kullanıldığını belirtmiştir. Ruh sağlığı çalışanlarının manevi temelli uygulamalarda zorlandıklarını aktaran yazar bunun en büyük sebebini bilimsel müdahalelerden uzak uygulamaların varlığı olarak açıklayıp

bu belirsizliklerin giderilip sistemli manevi uygulamaların yapılması için etkinliği sınanmış çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Kitabın ikinci bölümü “Manevi Danışmanlıkta Kullanılan Kavramlar ve Pratikteki Algısı” başlıklı çalışmasıyla Aysun Özkan tarafından kaleme alınmıştır. Yazar hastanelerde zor zamanlar yaşayan insanların hastalıkla ilk karşılaşma ânı, buldukları durumu anlamlandırma sürecinde kullandıkları dini kavramlar (imtihan, şükür, ceza, mükâfat, kader vb.) ve bunun pratikteki algılanışı üzerinde durmuştur. 17 katılımcıyla gerçekleşen çalışmasında mülakat tekniğini uygulanmıştır.

Giriş bölümünde dini başa çıkma, manevi danışmanlık tanımı ve uygulama alanlarından kısaca bahsedilmiş, çalışmanın metodu ve katılımcı nitelikleri belirtilmiştir. Uygulama kısmında “imtihan, ceza, mükâfat, sabır, kader, şükür, günah, alçakgönüllülük, dini dönüşüm ve manevi olgunlaşma” kavramları üzerinde durularak her bireri için hastalarda hissedilen olumlu-olumsuz algılanış durumu detaylandırılarak manevi danışmanların gözlemlerinden hareketle aktarılmıştır.

Ulaşılan bulgular ışığında yazar, hastalık sürecini yaşayan hasta veya hasta yakınlarının hastalığı anlamlandırma çabası içinde olduğunu belirtmektedir. Bu süreçte olumlu veya olumsuz dini başa çıkma kavramları oldukça sık kullanılmaktadır. Daha çok olumsuz anlamda kullanılan dini kavramlardan en çok kullanılanı “kader”, en az kullanılanı ise “dini dönüşüm” olduğu belirlenmiştir.

Son olarak manevi danışmanlık ve destek hizmetleri verilirken hastanın yaşadıklarını hangi kavramlarla ifade edip, nasıl anlamlandırıldığına dikkate alınması gerektiğinin altını çizen yazar, manevi danışmanın görevinin fetva vermek ya da vaaz etmek olmadığını hatırlatarak hasta ve yakınlarının psikolojisinin de dikkate alındığı manevi destek modelinin uygun olduğunu belirtmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü “Manevi Danışmanların Aile Danışmanlığı Hakkındaki Algı ve Tutumları” başlıklı çalışmasıyla Hatice Kılınçer tarafından kaleme alınmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak hizmet veren Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında (ADRB) görev yapan danışmanların, daha seküler olarak görülen Aile Danışmanlığı hakkındaki algı ve tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan çalışma, 10 bayan danışmanla yapılmış ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Kısa bir alanyazın ardından mülakatlar “Manevi desteğin kapsam ve içeriği, Manevi destek uygulamalarında kullanılan yöntemler, Dini danış-

manların hizmet içi eğitime yönelik değerlendirmeleri ve mesleki yeterlilik, Psikolog ve aile danışmanlarına yönelik algı ve tutumları” şeklinde dört başlık altında değerlendirilmiştir.

Toplumun temelini aile oluşturmaktadır. Bu temelin yerine alternatif sistemler üretmek mümkün değildir. Modernleşmeyle birlikte geleneksel aile yapısı bozulmuş ve aile bağları zayıflamıştır. Aile danışmanlığı bu süreçte ortaya çıkan ve ailenin düzen ve ilişkilerini bozan problemlere yardımcı olmaya çalışan danışma sürecidir. Aile ve Dini Rehberlik Büroları ise aile içi sorunlar, şiddet, ayrımcılık, aldatma, ayrımcılık, insan hakları ihlali, bağımlılıkla mücadele gibi geniş bir yelpazede hizmet vermektedir. Bu bağlamda farklı illerden ADRB bürolarına gelen soruların incelendiği bir çalışmaya yer veren yazar, 2009 yılında Türkiye geneli dağılımda en fazla ibadetle ilgili fıkhi soruların (%9,4) daha sonra sırasıyla aile içi iletişim problemleri (%6,7), talak (%6,55), muamelat (%6,4) ve inançla ilgili fıkhi soruların (%6,2) yöneltildiğini belirterek dini danışmanların aile danışmanları ile disiplinlerarası bir çalışma yapmasının önemine değinmiştir.

Giriş kısmından sonra uygulama verilerini incelemeye alan yazar, bütün katılımcıların ortak görüşünün aile içinde yaşanan problemlerin dini hayatı etkilediği yönünde olduğunu belirtmiştir. Bu etki bazen yaşanan problemler sebebiyle kadere küserek tamamen dinden uzaklaşma durumu olarak veya tam tersi Allah’a yaklaşma şeklinde olmaktadır. Dini yaşantıda aşırıya kaçanlarda ya da dinden uzak bir hayat tarzı yaşayan bireylerde bu sorunlar daha fazla öne çıkmaktadır. Büyü, sihir, muska vb. birçok dinin aslında olmayan uygulamalar ve batıl inançlar sebebiyle de aile hayatının etkilendiğini belirten yazar cemaat liderlerinin veya başvuru alan hocaların birbirinden farklı fetvaları sonucu da çeşitli sorunlar oluşabildiğini belirtmiştir.

Manevi danışmanlık uygulamalarında kullanılan yöntemleri tartışan yazar aile ve rehberlik bürolarında görev yapan uzmanların danışmanlık sırasında standart bir yöntem ve teknik kullanmadıklarını gözlemlemiş en sık kullanılan yöntemlerin dinleme, empati kurma ve danışana anlaşıldığını hissettirme olduğunu belirtmiştir. Dini merkeze alan görüşmelerde ise kuran kurslarına yönlendirme, tevekkül, dua, ümit etme, ibadet hayatı, salih amele yönlendirme uzmanların öne çıkardığı kaynaklardandır.

ADRB’de göreve başlamadan önce hizmet içi eğitimler alındığını aktaran yazar, daha çok genel hatlarıyla teorik bir eğitimin varlığından bahsetmiştir. Görüşülen uzmanlar bu eğitimlerin önemli olduğunu ancak yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Alanında uzman kişilerden eğitim

almak istediklerini dile getiren uzmanlar teorik bilginin yanında sık sık vaka çalışmalarının yapılmasını istediklerini dile getirerek eksikliklerinin giderilebileceğini belirtmişlerdir.

Çalışmanın temelini oluşturan son kısımda yazar manevi danışmanların psikolog ve aile danışmanlarına yönelik algı ve tutumlarını ölçmek için çeşitli sorular sormuştur. Bazı danışmanlar danışanlarına daha önce terapi alıp almadıklarını sorarken bazı danışmanlar ise bu konuya dikkat etmediklerini belirtmişlerdir. Daha önce terapiye gidenler ise ya fayda göremedikleri için veya dini kaynaklara başvurma istekleri üzerine dini danışmanlara müracaat etmişlerdir. Dini danışmanlar kendilerini aşan konularda rahatlıkla bir psikoloğa veya aile danışmanına yönlendirme yaparken, aile danışmanlarının bu bağlamda yönlendirmesi oldukça zayıf kalmıştır. Dini danışmanlar, ihtiyaç duyulması halinde kendilerinin de rahatlıkla bir psikoloğa başvurabileceklerini belirtmişlerdir.

Elde edilen bulgular ışığında ADRB’de görev yapan dini danışmanların destek içeriklerinin çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmiştir. En sık karşılaşılan sorunlardan olan aile içi problemlerin dini hayat etkisi farklı açılardan ele alınmış ve olumsuz sebepler ortaya konmuştur. Mesleki açıdan eğitimlerinin yetersiz olduğunu ve daha fazla eğitim almak istediklerini belirten dini danışmanlar, din merkezli yöntem ve teknikleri (sabır, tevekkül, imtihan vb.) kullandıklarını belirtmişlerdir. Çoğunluğu daha önce bir psikoloğa başvurduğunu veya hâlihazırda terapiye devam ettiklerini belirten dini danışmanların aile danışmanlarına karşı ön yargılı olmadıkları gözlemlenmiştir. Yazar bu bağlamda aile danışmanlarına da yeterli bilginin verilip ortak çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü “Çocuklarla Manevi Danışmanlık ve Çocukların Manevi İhtiyaçlarına Yönelik Bir Araştırma” başlıklı çalışmasıyla Ayşe Kaya-Göktepe’ye aittir. Yazar giriş kısmında çocuklara yönelik manevi danışmanlığın, “farklı gelişimsel özelliklere sahip olma, kültürel arka planı farklı ailelerde yetişme, sosyoekonomik faktörlere bağlı değişkenler, farklı eğitim olanaklarına sahip olma” gibi etkenler sebebiyle zor olduğuna değinmiş bunların yanında iyi derecede çocuk psikopatolojisi hâkimiyetine de sahip olunması gerektiğini belirtmiştir.

Çocuklarla ilgili farklı gelişim teorilerini ele alan yazar çocukların yaşadıkları travmaların faturasını öz benliklerine kesme eğiliminde olduklarını aktararak ailelerin bilgi yetersizliği ve travmatik süreçlerin çocuklar üzerinde psikopatolojik etkilere yol açtığını belirtmektedir. Alanda ilk çalışmaları yapan Anna Freud insan davranışlarının dürtüleri tarafından şekillendiğini belirtirken, Melanie Klein insan davranışlarını

içgüdülerinin yönlendirdiğini belirtmiştir. Ülkemizde çocuklar için risklerin daha çok yoksulluk, madde bağımlılığı ve sokakta çalışma etrafında şekillendiğine değinen yazar çocukların ruh sağlığına dair risklerin yetişkin yaşamlarında yaşayacakları problemlere zemin hazırladığını belirtmiştir. İstanbul Üsküdar'da sokakta çalışan 20 erkek çocuk üzerinde yapılan bir çalışmayı aktaran yazar çocukların ailelerini geçindirmek için çalıştıklarını, bu sebeple fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişimlerinin olumsuz etkilendiğine değinerek akranlarına kıyasla dini duygu ve düşüncelerinin de olumsuz etkilendiğine vurgu yapmıştır.

Dini inançları farklı birçok ülkede çocukların manevi ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmalara atıfta bulunan yazar, İran'da ki bir çalışmada çocukların hastalığın yaşandığı yıllarda dua ettikleri zaman Allah'ın kendilerine yardım ettiğini düşündüklerini, sabır temelli bir yaklaşımın da hastalığa adapte olup yaşamı sürdürmede önemli etken olduğunu aktarmıştır. İstismar mağduru veya savaş sonrası travma yaşayan çocuklarda da başa çıkma biçimlerinden biri olarak maneviyata başvurulmaktadır. Onlar için dünya adil olmayan bir yer olarak görülse de kendilerine bu kötülüğü yapanların Allah'a hesap vereceği düşüncesine sarılmaktadırlar. Uzmanlar çocuklar üzerinde çalışmalar yaparak onlara sunulacak manevi bakım hizmetlerinin hangi koşullar altında verilmesi gerektiğini belirlemeye çalışmaktadırlar. Türkiye'de yapılan bir çalışmada ise hastane personelinin manevi bakım hizmetlerini tam karşılayamadığı, ailelerin manevi destek amacıyla çocuklara dua okumak, muska yazdırmak, hocaya gitmek, Kur'an-ı Kerim okumak, cevşen takmak gibi pratiklere başvurdukları tespit edilmiştir.

Yazar araştırmanın teorik çerçevesinden sonra son kısımda yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan mülakat formları aracılığıyla Türkiye'de yaşayan çocukların manevi ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlarına ilişkin sunulacak manevi danışmanlık hizmetinin özelliklerini tespit etmeye çalışmıştır. Alanda çalışan 48 uzmanın görüşleri çerçevesinde çalışma şekillenmiştir. Sahada çocuklarla çalışan uzmanlar kendilerine yöneltilen sorular üzerinden verdikleri yanıtlarla çocukların duygusal ihtiyaç (%45,7), rehberlik (%13,3), dini konularda bilgi edinme (%11,4), varoluşsal konularda bilgi edinme(%0,9) ve değerler eğitimi konularında (%28,5) manevi ihtiyaçlarının olduğu belirtmişlerdir. Çocuklara destek olacak manevi danışmanda bulunması gereken özellikler ise üç başlık altında toplanmıştır. Buna göre kişisel özellikler (%54,6) ve profesyonel mesleki özellikler (%35,9) öne çıkarken dini/manevi bilgiye sahip olma (%9,3) geri planda kalmıştır. Çocuklarla yapılan manevi danışmanlıkta dikkat edilmesi gereken etik kuralların maddeler halinde belirlenmesiyle çalışma sona ermiştir.

Elde edilen veriler neticesinde çocuklarla yapılacak manevi danışmanlık uygulamalarında onların fiziksel, bilişsel, sosyal ve manevi alanda gelişim dönemleri göz önünde bulundurulması ve danışmanın da iyi düzeyde gelişim psikolojisine ve çocuk psikopatolojisi bilgisine sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Yapılan çalışmalar çocukların doğuştan manevi kapasiteye sahip olduğunu ve bu kapasiteyi geliştirmek için etkili çevresel kaynaklara ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır. Çocukları etkileyen travmatik olayların yanında günümüz modern toplumlarında var olan maddi kaynaklara erişimin rahatlığı, parçalanmış aile ilişkileri, anneden uzun saatler ayrı kalma vb etkenler onlara maddi açıdan zenginlik sağlayabilse de duygusal ve manevi boşluğa sürüklemektedir. Bundan hareketle yazar, ebeveynlere yönelik “çocukla kaliteli zaman geçirme” ve çocuğun manevi kaynaklarını güçlendirme adına manevi destek hizmeti programının gerekli olduğunu belirtmiştir.

Kitabın beşinci bölümü “Kanser Tanılı Hasta ve Yakınlarına Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” adlı çalışmasıyla Sema Karagöz’e aittir. Yazar kanser hastalığı merkezinde hasta ve yakınlarının tecrübe ettiği psikolojik süreçten bahsedip önerilerde bulunmuş ardından 6 kanser tanılı hasta ve 7 kanser tanılı hasta yakınıyla mülakat tekniğiyle gerçekleştirdiği saha çalışmasına değinmiştir.

Kanser, hücrenin çoğalım hızının artması, kontrolsüz büyümesi ve anormal şekilde yayılmasıyla ortaya çıkan hastalık grubudur. Yüzün üzerinde çeşidi olan kanser karsonima, sarkoma, lenfoma ve miyelom, lösemi ve merkezi sinir sistemi kanserleri olarak 5 kategoride sınıflandırılmaktadır. Türkiye’de en sık görülen kanser türleri dünyayla paralellik arz ettiği görülmekle birlikte erkeklerde trakea, bronş ve akciğer kanseri, kadınlarda ise meme kanseri yaygınlık göstermektedir.

Yazar genel olarak kanserin 4 evreden oluştuğunu aktararak tedavi için küratif ve palyatif amaçlı tedaviler gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Palyatif bakım hayatı tehdit edici ve kronik özellikteki hasta ve hasta yakınlarının yaşam kalitesini arttırmak, fiziksel, psiko-sosyal ve manevi boyuttaki sorunları tespit edip bütüncül bir tedavi uygulama amacı gütmektedir. Yazar özellikle hastanın son dönemlerde acı çekmesinin önlenmesi, geciktirme çabasının bulunmadığı saygın bir ölüm yaşaması ve hastanın ölümünden dolayı yas sürecinde hasta yakınlarının fiziksel ve spritüel gereksinimlerini gidermenin amaçlandığını aktarmaktadır. Palyatif bakım yeterli bilgi ve beceriyi gerektirdiği gibi tecrübeyi de gerekli kılmaktadır.

Kanser tanısına uyum kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Alanda yapılan çalışmaları aktaran yazar tanı konulmasının ardından

inkâr, kırgınlık, pazarlık, depresyon ve kabullenme olmak üzere 5 aşamanın gerçekleştiğini belirtmiştir. Kansere tanısıyla beraber hastada kaygı, umutsuzluk, çaresizlik gibi duygu ve düşünceler belirlemekte bu da fiziksel rahatsızlığın yanına psikolojik rahatsızlıkların da eklenmesine sebep olur. Yazar yapılan bir araştırma sonucunda kanser hastalarının %47'sinde tanı koyacak düzeyde psikiyatrik bozuklukların oluştuğunu aktarmıştır. Ölümün yakından hissedildiği hastalıklardan biri olan kanser, tanısı konulduktan sonra sadece hasta için değil hasta yakınları için de baş edilmesi güç bir durum oluşturmaktadır. Hastaların bakımını üstlenen aile bireyleri günlük yaşantılarını hastaya göre belirlemede bu da onların özel işlerinden ve sosyal hayattan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Sevdikleri birini kaybedecekleri korkusu ve endişesiyle karışık duygular yaşamaktadırlar. Yazar bu süreçte ve sonraki aşama olan yas sürecinde hasta yakınlarına desteğin faydalı olacağını belirtmektedir.

Yazar son zamanlarda yapılan çalışmalar neticesinde dini ve manevi boyutun sağlık hizmetlerinde önemli rol oynadığını belirtmektedir. Hastalara sunulan manevi destek onların yaşam kalitesinde önemli rol oynamaktadır. Bireyin referans sisteminde din yer alıyorsa tanı konulduktan sonra Tanrı'yla iş birliği halinde bulunmakta, aksi durumda Tanrı tarafından cezalandırıldığını düşünmektedir. Hasta ve hasta yakınları bu süreçte sabır, dua, zikir gibi kavramlardan güç alarak dirençlerini artırmaktadırlar. Son olarak hasta ve yakınları için manevi içerikli müdahale çalışmalarına değinen yazar tedavi ekibinde yer alan bir manevi danışmanın sürecin daha kaliteli işlemesi için neler yapması gerektiğini belirtmiştir.

Çalışmanın altıncı bölümü "Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları" adlı çalışmasıyla Zeliha Subaşı'ya aittir. Giriş kısmında suça ve suç teorilerine dair yaklaşımları aktardıktan sonra suç ve ruhsal bozukluklar üzerinde durmuştur. Cezaevlerinde manevi danışmanın görev ve sorumluluklarına değinen yazar manevi danışmanlar için bu süreçte uygulanabilecek bir model önerisinde bulunmuştur.

Suçluların davranışlarını açıklayan 3 yaklaşım vardır. Biyolojik yaklaşıma göre bir takım suçlular doğuştan suça meyillidir ve suçluların davranışları biyolojik bozukluklardan kaynaklanmaktadır. Psikolojik yaklaşıma göre psikanalitik kuram çerçevesinde gelişimini tamamlamamış bir süper egoya sahip olan bireylerin suç işlediği belirtilmektedir. Sosyolojik yaklaşıma göre ise suç, ortam ve dış dünyadaki etkenlerle şekillenmektedir.

Suç işleyen bireyin tahliye sonrası tekrar suç işlemesinin önüne geçmek için iyileştirici çalışmalar yapılmaktadır. Bu anlamda suçlular için

dini eğitim almış manevi danışman güvenilir olarak algılanmakta ve kendilerini onlara açmalarını kolaylaştırmaktadır. Cezaevlerinde görev alacak manevi danışmanların farklı bir kitleye hitap etmeleri bakımından sağlam dini bilginin yanında becerilerinin de iyi olması beklenmektedir.

Çalışmanın son kısmında Snodgrass'ın 5 adımlı model önerisini sunan yazar bu adımların sırasıyla değerlendirme, olumlu çalışma ilişkisi geliştirme, değişim, beceri kazandırma ve değerlendirme raporu şeklinde olduğunu aktarmıştır. Manevi danışmanlarca aktif ve yönlendirici geliştirmelerin suçlu üzerinde olumlu etki oluşturduğunu belirten yazar cezaevlerinden çıkan bireylerin yaşadığı çevrede kabul görmesi ve sosyalleşmesi açısından camiler ve din görevlilerin rolüne dikkat çekmiştir.

Kitabın yedinci bölümü “Zorunlu Göç ve Travmatik Olaylarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” başlıklı çalışmasıyla Zeynep Sağır'a aittir. Göçmen ve mültecilere sunulabilecek manevi danışmanlık hizmetlerine değinen yazar Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacılarla yapılan çalışmalar üzerinden danışmanlık hizmetlerinin bu süreçteki gerekliliğini ön plana çıkarma amacı gütmüştür.

Rakamsal verilerle çalışmasını detaylandıran yazar 2017 yılında her gün 44.400 kişinin yaşadığı yerden edildiğini, tüm dünyada yaşadığı yerden edilen insan sayısının 68,5 milyon olduğunu belirtmiştir. En çok mülteci barındıran ülke Türkiye (her 23 kişiden 1'i) iken nüfusa oranla en fazla mülteci Lübnan'da (her 6 kişiden 1'i) bulunmaktadır. Savaş nedeniyle zorunlu göçenlerin göç öncesi yaşadıkları uçak saldırıları, bomba saldırıları, keskin nişancı saldırıları, işkence, tecavüz gibi travmalara değinen yazar Türkiye'de ki Suriyeliler üzerine yapılan çalışmada kişi başına ortalama 4,45 travmatik olay yaşandığını aktarmıştır.

Savaş sonrası bireylerde travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), kaygı, depresyon gibi çeşitli psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yazar manevi danışmanın görevinin bu süreçte tanı koymak değil manevi ve kültürel kodlardan hareketle bireylere yardım etmek olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda savaş sonrası masum ölümlerin bireylerde Allah'a olan güvenin azalmasına sebebiyet verdiğini aktaran yazar, kaybettikleri anlamı kazanmalarında, Allah'a ve diğer insanlara olan güvenlerini geri getirmede manevi danışmanın rolüne değinmiştir.

Türkiye'nin dini yapısı ve gelen mültecilerin dini yapısının benzer olduğuna dikkat çeken yazar manevi danışmanlığın gerekli olduğunu belirtmiştir. Nitekim mültecilerle yapılan dinin hayatlarındaki yeri ile ilgili araştırmada oran çok yüksek çıkmıştır. Son olarak yazar göçmenlere manevi danışmanlık yapılması gerektiğinin yanında onlarla ilgilenen halka

ve özellikle de işi gereği onlarla ilgilenen sağlık, güvenlik ve sosyal hizmet personellerine de manevi destek hizmeti verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu eser yeni sayılabilecek manevi danışmanlık ve rehberlik alanı için çeşitli çalışma sahalarında yapılan araştırmaların bir araya getirilmesiyle oluşan, her bir konunun kapsamlı olmasa da ilgili başlıkların içeriği hususunda öz bilgi veren nitelikli bir çalışma olmuştur. Alanında uzman kişilerin teorik araştırmaları ve pratik uygulamaları konuya ilgisi olan okuyucu için merakı giderici niteliktedir. Akademik camiâyâ hitap eden eser din psikolojisi ve manevi danışmanlık eğitimi alan lisans ve lisansüstü öğrenciler için çalışma alanlarının çeşitliliğini görmek, yeni çalışmalara öncülük etmek ve manevi danışmanlık uygulamalarının geldiği aşamanın görülmesi bakımından alanda toplu halde bulunan nadir eserlerdendir. Disiplinlerarası çalışmanın vurgulandığı eser din ve manevi-yatı terapi sürecine dahil etmek isteyen psikolog ve psikiyatristler için de bilgi verici bir çalışma mahiyetindedir. Yer yer yazım hatalarının görüldüğü eser yeni baskılarıyla ve devam niteliğinde yeni araştırma alanlarının ele alındığı çalışmalarla manevi danışmanlık ve rehberliğin tanıtılmasına öncülük etmelidir.

